

Yayına Geliş Tarihi: 20.01.2025

Yayına Kabul Tarihi: 25.03.2025

Bu makale için kaynak gösterimi (Chicago 17. Sürüm)

Çetin, Nurullah, "Kazakistan'da Levon İ. Mirzoyan Döneminde İdari Kadroların Yapılanması (1933-1936)", *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 77 (2025): 61-86.

Araştırma Makalesi

KAZAKİSTAN'DA LEVON İ. MİRZOYAN DÖNEMİNDE İDARİ KADROLARIN YAPILANMASI (1933-1936)

(THE STRUCTURING OF ADMINISTRATIVE CADRES IN KAZAKHSTAN
DURING LEVON I. MIRZOYAN'S ERA (1933-1936))

Nurullah ÇETİN*

Öz: Levon İsayeviç Mirzoyan, Kazakistan'da Sovyet yönetiminin yapılandırılması ve güçlendirilmesinde önemli rol oynayan Ermeni devlet adamıdır. Mirzoyan, 1933 yılında Kazakistan Komünist Partisi'nin Birinci Sekreteri olarak atanmasıyla, Kazakistan'da siyasal ve ekonomik yapılanma sürecinin önemli bir figürü olmuştur. Mirzoyan, selefi Filipp İsayeviç Goloşyokin'in (1925-1933) uyguladığı Sovyetleştirme ve kolektifleştirme politikalarının yarattığı derin toplumsal ve ekonomik sorunları hafifletmek amacıyla, reformlara ve yerel idarelerin yeniden düzenlenmesine öncülük etmiştir. Mirzoyan döneminde, Sovyetler Birliği'nin merkezi politikalarıyla uyumlu, ancak Kazakistan'ın yerel koşullarına duyarlı bir yönetim modeli geliştirilmiştir. Bu reformlar, Kazakistan'ın sosyal yapısında ve devlet mekanizmalarında önemli dönüşümlere yol açmış, ekonomik ve siyasal istikrarın sağlanmasına katkı sağlamıştır. Mirzoyan'ın reformları, yalnızca Kazakistan için değil, Sovyetler Birliği genelinde bölgesel yönetim modellerine örnek teşkil etmiş ve bu dönem, bölgesel yönetim yaklaşımlarının tarihsel dönüşümünü değerlendirmek açısından büyük önem taşımaktadır.

* ORCID: 0000-0003-4402-5966
Dr., İstanbul / Türkiye, nurullahcetin09@gmail.com

Bu çalışma, Sovyet Kazakistan'ında Ermeni lider Mirzoyan'ın Komünist Parti içindeki tasfiyeleri ve kadro politikalarını analiz etmektedir. Çalışma, Mirzoyan'ın uyguladığı politikaların sosyalist sistemin Kazakistan'daki dönüşüm sürecine etkilerini daha iyi anlamak için bir temel sunmayı hedeflemektedir. Arşiv belgelerine dayanan bu çalışma, Kazakistan tarihine ve Sovyet dönemi politikalarına özgün bir katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Ayrıca çalışma, bu dönemde uygulanan yerlileştirme (korenizatsiya) politikalarını ve bu politikaların toplumsal yansımalarını ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Levon İ. Mirzoyan, Kazakistan, İdari Yapılanma, Tasfiye Politikaları, Kadro Yerlileştirme*

Abstract: *Levon Isayevich Mirzoyan was an Armenian statesman who played a significant role in the establishment and consolidation of Soviet governance in Kazakhstan. Appointed as the First Secretary of the Communist Party of Kazakhstan in 1933, Mirzoyan became a key figure in the political and economic restructuring process of the region. Mirzoyan led reforms and the reorganization of local administrations to alleviate the deep social and economic problems caused by the Sovietization and collectivization policies implemented by his predecessor, Filipp Isayevich Goloshchyokin (1925–1933). During Mirzoyan's tenure, a governance model that aligned with the central policies of the Soviet Union while remaining sensitive to Kazakhstan's local conditions was developed. These reforms led to significant transformations in Kazakhstan's social structure and state mechanisms, contributing to economic and political stability. Mirzoyan's reforms not only shaped Kazakhstan's trajectory but also served as a model for regional administration across the Soviet Union, marking an important phase in the historical evolution of regional governance approaches.*

This study analyzes the purges and cadre policies within the Communist Party under the Armenian leader Mirzoyan in Soviet Kazakhstan. It aims to provide a foundation for better understanding the impact of Mirzoyan's policies on the transformation of the socialist system in Kazakhstan. Based on archival documents, this research offers a unique contribution to the history of Kazakhstan and Soviet-era politics. Additionally, the study examines the indigenization policies (korenizatsiia) implemented during this period and their social implications.

Keywords: *Levon I. Mirzoyan, Kazakhstan, Administrative Structuring, Purge Policies, Cadre Indigenization*

Giriş

Levon İ. Mirzoyan, 14 Kasım 1897'de, günümüzde Azerbaycan sınırları içinde bulunan Elizavetpol (bugünkü Gence) Guberniyası'na¹ bağlı Şuşa Uyezdi'nin² Aşan köyünde çiftçi bir ailenin çocuğu olarak doğmuştur. İlköğrenimini köy okulunda tamamlayan Mirzoyan, maddi yetersizlikler nedeniyle ortaöğretimini sürdürememiştir. Bununla birlikte, genç yaşta işçi sınıfına katılarak toplumsal mücadelelere dâhil olmuş, bu süreçte edindiği deneyimler sayesinde ideolojik ve siyasi birikimini geliştirmiştir. 1912 yılında Bakü'ye taşınarak petrol sektöründe çalışmaya başlamış, burada işçi hareketlerine katılarak sosyalist ideolojiye bağlanmıştır. 1917 yılında Bolşevik Parti'ye katılmasıyla birlikte Bakü'de aktif görev almış, yeraltı örgütlenmelerinde liderlik yaparak organizasyon becerileri ve liderlik yetenekleriyle dikkat çekmiştir. Bakü'deki işçi hareketlerinin şekillenmesinde üstlendiği rol, onun siyasi kariyerinin temel taşlarından birini oluşturmuştur. Bu süreçte, özellikle Bakü Sovyet yönetiminin kurulması ile bölgedeki sosyal ve politik dengelerin yeniden yapılandırılmasında etkili olmuştur. Bu süreçte Mirzoyan, erken dönem Sovyet politikalarının uygulanmasında önemli aktörlerden biri haline gelmiştir.³

Mirzoyan, 1925'te Azerbaycan Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin Birinci Sekreteri olarak atanmış ve bu görevinde Sovyet sisteminin Azerbaycan'daki yerleşimini güçlendirmek amacıyla reformlar gerçekleştirmiştir. Yerel halkın eğitimi ve kültürel gelişimi doğrultusunda gösterdiği çabalar, sosyalist sistemi toplumsal tabanda kökleştirme hedefini yansıtmaktadır. Aynı dönemde Bakü'deki sanayi ve altyapı projelerine liderlik etmiş, bölgenin ekonomik kalkınmasında rol oynamıştır. Ancak merkezi yönetimin sıkı denetimi ve iç çekişmeler, Mirzoyan'ın reformlarının başarısını sınırlandırmıştır. Bununla birlikte, Türk dili ve kültürüne olan ilgisini ve halkın entegrasyonunu

1 *Guberniya*, Rus Çarlığı ve Rus İmparatorluğu döneminde kullanılan, geniş ölçekli idari bölümlerdir. Bu birimlerin yönetimi, doğrudan merkezi yönetim tarafından atanan valiler (gubernator) aracılığıyla yürütülmüştür. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Paul Bushkovitch, *A Concise History of Russia* (Cambridge: Cambridge University Press, 2011).

2 *Uyezd*, Rus Çarlığı ve Rus İmparatorluğu döneminde, guberniyalar altında bulunan, merkezinde genellikle bir şehir yer alan ve ilçeye denk düşen daha küçük ölçekli idari birimlerdir. Bu birimlerin yönetiminden, merkezi otoritenin yereldeki temsilcileri olan yöneticiler (voyevoda) sorumludur. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Sergey G. Pushkarev, *Dictionary of Russian Historical Terms from the Eleventh Century to 1917* (New Haven: Yale University Press, 1970).

3 *Levon Mirzoyan v Kazakhstane: Sbornik Dokumentov i Materialov (1933–1938 gg.)*, ed. L. D. Degiteva, Arkhiv Prezidenta Respubliki Kazakhstan (Almatı: Kazakhstan, 2001), 3-13.

destekleyen girişimleriyle dikkat çeken bir lider profili sunmuştur. Ayrıca, Sovyet modernleşmesinin yerel dinamiklere uyarlanmasında gösterdiği çaba, onun bu dönemdeki yönetsel yaklaşımlarının bir yansımasını göstermektedir.⁴

1929-1933 yılları arasında Ural Bölgesi'nde çeşitli parti görevlerinde bulunan Mirzoyan, Stalin'in kolektivizasyon ve sanayileşme politikalarını uygulayarak bu süreçlerin yönetiminde etkin bir figür olmuştur. Bu dönemde, ağır sanayi ve altyapı projelerinin genişletilmesine yönelik stratejik girişimlerde bulunmuş, aynı zamanda sosyalist inşa sürecinin derinleştirilmesine yönelik adımlar atmıştır. Ancak bu politikalar, yerel halk üzerinde ciddi baskılara yol açmış, özellikle kolektivizasyon süreci büyük kayıplara neden olmuştur. 1931-1933 yıllarında Kazakistan'da yaşanan kıtlık, bölgeyi ciddi bir toplumsal ve ekonomik krizle karşı karşıya bırakmıştır. Bu koşullar altında Mirzoyan'ın Kazakistan Komünist Partisi Birinci Sekreteri olarak atanması, bölgedeki politikaların yeniden yapılandırılması ihtiyacını ortaya koymuştur. Bu dönemdeki reform çalışmaları, yalnızca ekonomik dönüşümle sınırlı kalmamış, aynı zamanda sosyal ve kültürel alanlarda da etkili olmuştur.⁵

Mirzoyan'ın Kazakistan'daki görevi süresince, parti ve devlet organlarında köklü değişiklikler gerçekleştirilmiş, Goloşyokin döneminden kalan kadroların ideolojik ve yönetsel eksikliklerini gidermeye yönelik çalışmalar yapılmıştır. Eğitim reformları, kadınların kamusal hayata katılımını artırmaya yönelik projeler ve yerel liderlerin yetiştirilmesi gibi girişimler, Mirzoyan'ın Kazakistan'daki liderlik anlayışını yansıtmaktadır. Bunun yanı sıra, kolektifleştirme uygulamalarının yarattığı zorlukları hafifletmek için yerel düzeyde düzenlemeler ve stratejiler uygulamaya çalışmıştır. 1933-1938 yılları arasında Kazakistan'ın dönüşüm sürecinde etkili olan Mirzoyan, modern Kazak devletinin temellerinin atılmasında katkı sağlamıştır. Ayrıca, Sovyet politikalarının yerel halkın ihtiyaçlarına göre uyarlanması konusunda esneklik göstermiştir. Ancak bu süreçte, Stalinist baskı mekanizmalarının etkisi altında kararlar almak zorunda kalmıştır. Bu durum, reform girişimlerinin kapsamını sınırlandırmıştır. Bu bağlamda, Stalinist baskıların Kazakistan'daki devlet ve parti organlarının işleyişi üzerindeki etkilerinin daha iyi anlaşılması, dönemin dinamiklerini daha sağlıklı değerlendirebilmek için faydalı olacaktır.

4 A. Yu. Ovhanisyan, "Fundamentalnyy Vklad Levona Mirzoyana v Protsess Stanovleniya i Razvitiya Kazakhstanskoy Gosudarstvennosti v Period SSSR," *Region i Mir* no. 2 (2019): 40-41.

5 Seyfi Yıldırım ve Mirzahan Egamberdiyev, "Tashnakçı Ermeni Levon İ. Mirzoyan'ın Kazakistan'daki Faaliyetleri (1933-1938)," *bilig* no. 101 (2022): 39-42.

Sovyetler Birliği’nde bölgesel yöneticilerin atanması, merkezi otoritenin yerel yönetimler üzerindeki kontrolünü pekiştiren önemli bir politika aracı olmuştur. Farklı etnik kökenlere mensup yöneticilerin görevlendirilmesi, Sovyetleşme sürecinin temel unsurlarından biri olarak kabul edilmiştir. Bu bağlamda, Levon Mirzoyan’ın Kazakistan’daki yönetimi, yalnızca idari reformlar ve siyasal dönüşümler açısından değil, aynı zamanda merkezi otoritenin bölgesel düzeydeki temsil biçimleri bakımından da dikkate değerdir. Mirzoyan döneminde uygulanan politikalar, Kazak toplumunda farklı tepkilere yol açmış ve yönetici kadrolara yönelik algıların şekillenmesinde etkili olmuştur. Etnik kimlik, resmî ideoloji çerçevesinde yönetimde belirleyici bir unsur olarak ele alınmasa da halk nezdinde yöneticilerin uygulamaları ile kimlikleri arasında dolaylı bir ilişki kurulmuştur. Bu durum, Kazakistan’daki yerel halkın Ermeni kökenli yöneticilere yönelik algısını da şekillendirmiş, Mirzoyan’ın yönetimi sırasında alınan kararlar ve uygulanan politikalar, halkın merkezi atamalara yönelik bakış açısını etkilemiştir. Özellikle kolektifleştirme süreci ve kadro politikaları, halkın yöneticilere dair algısını biçimlendiren faktörler arasında yer almıştır. Bu süreç, Sovyetler Birliği’nin etnik ve siyasi yapılarını değerlendirme açısından önemli bir inceleme alanı sunmaktadır.

Mirzoyan’ın Kazakistan’daki yönetimi, dönemin Sovyet reform süreçleri çerçevesinde farklı açılardan ele alınmış ve tarihsel bağlamda incelenmiştir. Sovyet arşivlerinin erişime açılmasıyla birlikte Mirzoyan’ın liderliği üzerine yapılan çalışmalar yeni bir ivme kazanmıştır. Bu bağlamda, “*Levon Mirzoyan v Kazakhstane: Sbornik Dokumentov i Materialov (1933-1938 gg.)*” başlıklı eser, Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Arşivi tarafından hazırlanmış ve L. D. Degitaeva’nın editörlüğünde 2001 yılında yayımlanmıştır. 139 arşiv belgesini bir araya getiren bu çalışma, L. Mirzoyan’ın Kazakistan’daki tarımı krizden çıkarma, sanayi ve kültür alanlarında gelişimi teşvik etme ve ulusal kadroların oluşumuna katkı sağlama çabalarını kapsamlı şekilde ele almaktadır. Ayrıca, Stalin rejiminin baskıcı politikalarının etkilerini hafifletme yönündeki girişimlere de ışık tutmaktadır. Eser, dönemin sosyoekonomik dönüşümünü ve Mirzoyan’ın Stalinist rejimin bir kurbanı olma sürecini inceleyerek, siyasi ve toplumsal dinamikleri anlamak açısından önemli bir kaynak olarak öne çıkmaktadır. Son dönemde yapılan çalışmalar ise ağırlıklı olarak Mirzoyan dönemi baskı politikaları ve kitlesel tasfiyeler gibi konuları ele almaktadır. Ancak, bu politikaların uygulanmasında etkili olan parti ve devlet kadrolarının yeniden yapılanması üzerinde yeterince durulmamıştır.

Bu çerçevede, Mirzoyan'ın Kazakistan'daki reform politikaları ve idari dönüşüm süreçleri daha geniş bir bağlamda değerlendirilmelidir. Bu çalışma, Mirzoyan'ın liderlik dönemini, parti ve devlet organlarının yeniden yapılanması çerçevesinde değerlendirerek, sosyalist sistemin dönüşümüne etkilerini kapsamlı bir şekilde analiz etmektedir. Çalışma, yerel yönetim pratiklerinin yapısal dönüşümünü ve ulusal kadroların entegrasyonu gibi konuları merkeze alarak, Sovyet dönemi politikalarının bu kritik aşamasını daha geniş bir bağlamda değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Literatürdeki eksikliklere yanıt sunmayı hedefleyen bu çalışma, Kazakistan'daki sosyalist sistemin dönüşüm sürecine dair yeni perspektifler kazandırmayı ve tarihsel dinamiklerin analiz edilmesine ve akademik bağlamda değerlendirilmesine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Kazakistan'da Mirzoyan'ın Parti ve Devlet Organlarında Uyguladığı Tasfiye Politikaları

Sovyetler Birliği'nin Kazakistan'daki siyasi otoritesini kurumsallaştırma süreci, bölgenin toplumsal ve ekonomik yapısını köklü bir şekilde dönüştürmeyi amaçlayan kapsamlı politikalarla temellenmiştir. 1925 yılında Kazak Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne (Kazak ÖSSC) atanan F. İ. Goloşyokin, "*Küçük Ekim Devrimi*"⁶ politikası çerçevesinde, Kazak halkının geleneksel göçebe yaşam biçimini sona erdirerek yerleşik bir tarım ekonomisi oluşturmayı ve Kazak toplumunun kültürel ve ekonomik yapısını Sovyet ideolojisine uygun şekilde yeniden şekillendirmeyi amaçlamıştır. Bu dönüşüm girişimi, Sovyet yönetiminin kolektifleştirme politikalarıyla pekiştirilmiş ve kırsal alanlardaki merkezi otoritenin etkinliğini artırdığı değerlendirilmektedir. Böylece, yerel toplulukların geleneksel yapılarına müdahale edilmiş ve Sovyetleşme süreci derinleştirilmiştir. Ancak, bu politikalar yerel ekonominin çökmesine, tarımsal üretimin kesintiye uğramasına ve binlerce Kazak'ın hayatını kaybetmesine yol açan kıtlık ve açlık gibi ağır sosyal krizlere neden olmuştur. Kolektivizasyon politikalarının başarısızlığı, yalnızca ekonomik

6 "*Küçük Ekim Devrimi*", Goloşyokin liderliğinde Kazakistan'daki göçebe toplumların zorunlu yerleşik hayata geçirilmesi ve kolektif tarım ekonomisine uyum sağlamalarına yönelik politikaları ifade eder. Kırsal bölgelerde Sovyet kontrolünü güçlendirmeyi amaçlayan bu süreç, aynı zamanda 1917 Ekim Devrimi'ne atıfla, yerel düzeyde bir sosyalist dönüşüm olarak tanımlanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. Nurullah Çetin, "Filipp İ. Goloşyokin'in Kazakistan'da 'Küçük Ekim' Fikrinin Uygulanması ve Kolektifleştirme Politikası (1925-1933)," *İran ve Turan Tarihi Araştırmaları Dergisi* 6, no. 10 (2023): 28-43.

sonuçlar doğurmakla kalmamış, aynı zamanda toplumsal yapı üzerinde de kalıcı etkiler bırakmıştır.⁷

Goloşyokin'in politikalarının yarattığı kriz, Sovyet yönetiminin dikkatini çekmiş ve 1932 sonbaharından itibaren Stalin'in tarım politikalarındaki aşırılıklara ilişkin açıklamaları doğrultusunda yoğun bir şekilde tartışılmaya başlanmıştır. Stalin'in talimatlarına ve Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin (SBKP MK) kararlarına rağmen, kolhoz yapılandırmasında süregelen aşırılıklar ve sapmalar, sistematik bir sorun olarak varlığını korumuştur.⁸ Turar Rıskulov'un⁹ Stalin'e sunduğu rapor, bu sorunların boyutlarını detaylı bir şekilde ortaya koyarak, kolektivizasyon sürecindeki yönetim hatalarını vurgulamıştır. Raporda, Kazakistan'da kolektivizasyon öncesi hayvan sayısının 32 milyon olduğu tahmin edilmekte ve bazı yetkililer bu rakamın 40 milyona ulaşabileceğini belirtmekteydi. Ancak 1932 yılına gelindiğinde bu sayı 5 milyon 397 bine düşmüş, %83 oranında dramatik bir azalma yaşanmıştır. Gerçek durumun gizlenmesi ve kolektivizasyon sürecindeki yanlış uygulamalar, bu krizi daha da derinleştirmiştir. Özellikle hayvan sayıları konusunda ciddi uyumsuzluklar gözlemlenmiş; 1932 baharında 10 milyon hayvanın bulunacağı tahmin edilirken, yapılan sayımlar bu tahminin yarısını ortaya koymuştur. Hayvancılıkta yaşanan kayıpların yanında tahıl üretim hedeflerinin gerçekçi olmayan veriler üzerinden belirtilmesi, ekonomik çöküş sürecini hızlandırmıştır. Bunun yanı sıra, kötü yönetim ve yolsuzluklar, sürecin başarısızlığını daha da belirgin hale getirmiştir.¹⁰ Sovyet yönetiminin kırsal alanlardaki kontrol eksikliği ve yerel yönetimlerdeki yapısal sorunlar,

7 Niccolò Pianciola, "Famine in the Steppe: The Collectivization of Agriculture and the Kazak Herdsmen, 1928-1934," *Cahiers du Monde Russe* 45, no. 1-2 (2004): 154-182.

8 R. W. Davies, M. B. Tauger, ve S. G. Wheatcroft, "Stalin, Grain Stocks and the Famine of 1932-1933," *Slavic Review* 54, no. 3 (1995): 652-657.

9 *Turar Rıskulov (1894-1938)*, 26 Aralık 1894 tarihinde, günümüz Kazakistan sınırlarında yer alan Almatı şehrinin Doğu Talgar ilçesinde dünyaya gelmiştir. İlköğrenimini Merki Rus-Kazak Yatılı Okulu'nda tamamlamış, ardından Bişkek Ziraat Okulu ve Taşkent Öğretmen Okulu'nda eğitim görmüştür. 1916 yılında Türkistan halklarının ulusal kurtuluş hareketine katılmış ve bu süreçte bölgedeki siyasi gelişmelerde etkin bir rol üstlenmiştir. 1917 yılında Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'ne üye olmuş ve Sovyet yönetiminde çeşitli üst düzey görevlerde bulunmuştur. Türkistan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nde Halk Sağlık Komiserliği, Türkistan Komünist Partisi Müslüman Bürosu Başkanlığı ve Türkistan Halk Komiserleri Konseyi Başkanlığı görevlerini yürütmüştür. Stalin yönetiminin ulusal mesele politikalarına yönelik eleştirileri ve Türk halklarının birliğini savunması nedeniyle "halk düşmanı" ilan edilerek 1938 yılında idam edilmiştir. Ölümünden sonra, 1956 yılında SBKP tarafından resmen aklanmış ve itibarı iade edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. Halit Kakinç, *Kızıl Cebe: Rıskulov* (İstanbul: Destek Yayınları).

10 RGASPI, F. 82, Op. 2, D. 670, l. 11-14ob.

yalnızca ekonomik çöküşe yol açmamış, aynı zamanda halkın Sovyet otoritesine duyduğu güveni de büyük ölçüde zedelemiştir. Bu nedenle, merkezi yönetimin gerçek durumu dikkate almayan hedefleri karşısında yerel yetkililer katı önlemler almak zorunda kalmıştır ve bu durum, yönetim değişikliklerine zemin hazırlamıştır.

Goloşyokin dönemi politikalarının yarattığı siyasi istikrarsızlıkların giderilmesi ve halkın Sovyet yönetimine olan güveninin yeniden kazanılması amacıyla yönetim mekanizmalarında düzenlemeler yapılmıştır. Bu bağlamda, L. Mirzoyan'ın 21 Ocak 1933'te Kazakistan Komünist Partisi Birinci Sekreteri olarak atanması, yönetsel reformların hayata geçirilmesi açısından kritik bir dönüm noktası olmuştur. Mirzoyan, halkın güvenini kazanmak ve Goloşyokin'in aşırılıklarının yarattığı güvensizliği gidermek için uzlaşmacı bir yönetim benimsemiştir. Bu kapsamda, Kazak aydınları ve yerel liderlerle ilişkiler geliştirerek Sovyet yönetiminin Kazak halkı nezdinde olumlu bir imaj kazanması için çalışmıştır. Mirzoyan'ın bu yaklaşımı, Sovyet politikalarının daha geniş kabul görmesini sağlamış ve Kazakistan'da daha uyumlu bir yönetim yapısının oluşmasında belirleyici bir rol oynamıştır.¹¹

Goloşyokin döneminde Kazakistan'da şekillenen parti ve devlet bürokrasisi, katı ve işlevsellikten uzak bir yapı sergilemiş, bu durum ülkenin ekonomik kalkınmasını ciddi biçimde olumsuz etkilemiştir. Bu süreçte, 1920'lerin sonu ve 1930'ların başında gerçekleştirilen sürekli tasfiyeler, bürokratik yapıyı zayıflatmış ve kıtlık ile göçebe ekonomisinin çöküşü Kazakistan'ı derin bir krize sürüklemiştir.¹² Mirzoyan, 24 Şubat 1933 tarihinde Lazar Moiseyeviç Kaganoviç'e¹³ yazdığı mektupta Kazakistan'daki genel durumu

11 Yıldırım ve Egamberdiyev, "Taşnakçı Ermeni Levon İ. Mirzoyan'ın Kazakistan'daki Faaliyetleri," 39-43.

12 Aizhan Tokanovna Kapaeva and Didar Beysengalieva Kasymova, "Formirovanie Kadrov v Sovetskom Kazakhstane: Stil Zhumabaya Shayakhmetova," *Otan Tarikhy* 1, no. 97 (2022): 122.

13 *Lazar Moiseyeviç Kaganoviç (1893-1991)*, 22 Kasım 1893'te, Rus İmparatorluğu'nun Kiev Eyaleti'ne bağlı Radomysl ilçesindeki Kabani köyünde Yahudi bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir (günümüzde bu köy, Ukrayna'nın Kiev Bölgesi'nde Dibrova olarak bilinmektedir). 1911'de Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'ne katılmıştır. Kaganoviç, 1925'te Ukrayna Komünist Partisi Birinci Sekreteri, 1930'da Politbüro'nun üyesi ve Stalin'in parti sekreter yardımcısı olarak görev almıştır. 1930'ların ortalarından itibaren Kaganoviç, çeşitli zamanlarda Demiryolları, Ağır Sanayi ve Petrol Sanayi Halk Komiseri olarak görev yaptı ve İkinci Dünya Savaşı sırasında Devlet Savunma Komitesi üyeliğine atanmıştır. Stalin'in en güvenilir ve sadık müttefiklerinden biri olarak Büyük Temizlik döneminde muhaliflerin tasfiyesi gibi sert politikalarda etkili olmuştur. Ancak, Stalin'in ölümünün ardından Nikita Kruşçev tarafından siyasi arenadan uzaklaştırılarak 1961 yılında Komünist Parti'den ihraç edilmiştir. Kaganoviç, 27 Temmuz 1991'de vefat etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. Lazar Moiseyeviç Kaganoviç, *Pamyatnye Zapiski Rabocheho, Kommunist-Bolshevika, Profsoyuznogo, Partinogo i Sovetsko-Gosudarstvennogo Rabotnika* (Moskva: Vagrius, 1997).

dile getirmiştir. Mektupta, Ekim hazırlıklarının son derece yetersiz ve yavaş ilerlediğini vurgulamış, Güney Bölgesi'nde ekim döneminin başlamasına rağmen temel gerekliliklerin hâlâ yerine getirilmediğini, tohumların bulunmadığını, traktörlerin tamir edilmediğini ve sulama ağlarının düzeltilmediğini belirtmiştir. Kazak bölgelerinde büyük bir düzensizliğin hâkim olduğunu, birçok yöneticinin görevden alındığını ve yerlerine güvenilir kadroların atanmadığını dile getirmiştir. İnsan kaynağı eksikliğinin temel sorun olduğunu belirten Mirzoyan, hem Kazak hem de Rus kadroların yetersiz ve sadık kişilerin sayıca az olduğunu ifade etmiştir. İl parti komitelerinin niteliksiz, zayıf ve etkisiz olduğunu, Bölge Komitesi'nin ise sahadan habersiz, işlevsiz bir yapı sergilediğini belirtmiştir. Bu sorunlar çözülmediği takdirde, köylerin kalkınamayacağı ve mevcut durumun daha da kötüleşeceği konusunda uyarıda bulunmuş, özellikle Kazak kadroların kararlı bir şekilde eğitilmesi gerektiğinin altını çizmiştir.¹⁴ Bu ifadeler, dönemin Kazakistan'ındaki yönetsel sorunların ve ekonomik gerilemenin boyutlarını açıkça ortaya koymaktadır. Mirzoyan, yerel düzeyde kadro değişimlerinin uzun vadede nitelikli ve deneyimli yöneticilerin yetişmesine katkı sağlayacağına inanmış, bu doğrultuda reformlara öncülük etmiştir.

Mirzoyan, Kazakistan'daki parti ve devlet organlarında kapsamlı bir tasfiye sürecini devreye almış ve önceki dönemin siyasi yapılarında kök salmış direnci ortadan kaldırmayı amaçlamıştır. Kazak Bölge Komitesi'ndeki (Kazkraykom) yönetici kadro değişiklikleri, iki temel nedenle zorunlu hale gelmiştir. Birincisi, mevcut kadrolar, Mirzoyan'ın reformist girişimlerine direnç göstermiş ve direktiflerin yerel parti, Sovyet ve devlet organlarına iletilmesini sistematik olarak aksatmıştır. İkincisi, Goloşyokin döneminde oluşturulan kadrolar, hizipçi mücadeleleri teşvik eden bir yapı sergilemiş ve parti organlarının ekonomik ve sosyo-politik ilişkilerin istikrarını sağlama gibi temel görevlerini yerine getirmesini engellemiştir. Bu süreçte, Sovyet ideolojisine bağlı olmayan veya Goloşyokin dönemi etkisini sürdüren unsurlar sistematik bir şekilde yönetimden uzaklaştırılma çalışmalarına başlanmıştır.¹⁵

Parti örgütünün tasfiyesine yönelik hazırlıklarla ilgili ilk talimatlar, 31 Ağustos 1933 tarihinde Kazak ÖSSC Bölge Kontrol Komisyonu ve İşçi-Köylü Denetim Halk Komiserliği tarafından tüm bölgesel ve ilçe Kontrol Komisyonlarına, İşçi-Köylü Denetim organlarına, Makine-Traktör

14 APRK, F. 141, Op. 1, D. 5827, I. 17-19.

15 APRK, F. 141, Op. 1, D. 5827, I. 19-20.

İstasyonlar (MTS)¹⁶ ile devlet *sohvoz*ların¹⁷ siyasi şubelerine gönderilmiştir. Merkez Komitesi ve Merkez Kontrol Komisyonu genel kurulunun bu kararı doğrultusunda siyasi şubelere; makine ve traktör istasyonları, *sohvoz*ları ve bu istasyonlar tarafından hizmet verilen *kolhoz*ların¹⁸ tüm çalışma ve yaşam alanlarında parti denetimini sağlama, kapsamlı siyasi çalışma yürütme, parti ve hükümet kararlarının saptırılmasına karşı kararlı bir mücadele başlatma görevleri verilmiştir. Ayrıca, partiye sızmış yabancı ve düşman unsurların ifşa edilerek makine ve traktör istasyonları ile parti ve *komsomol*¹⁹ örgütlerinden

16 MTS, Rusça “*Mashino-Traktornaya Stantsiya*” (Makine-Traktör İstasyonu) teriminin kısaltmasıdır. Sovyetler Birliği’nde tarımın kolektifleştirilmesi ve mekanizasyonunu desteklemek amacıyla 1928 yılında kurulmuş devlet kurumlarıdır. Bu istasyonlar, traktör ve diğer tarım makinelerini kolektif çiftliklere (*kolhoz*) kiralayarak, tarımsal üretimde makine kullanımını yaygınlaştırmışlardır. Ayrıca, MTS’ler teknik destek ve eğitim sağlayarak, tarım işçilerinin modern tarım teknikleri konusunda bilgi sahibi olmalarına katkıda bulunmuşlardır. MTS’lerin bir diğer önemli işlevi, kırsal bölgelerde Komünist Parti’nin ideolojik kontrolünü sağlamaktır; bu amaçla, siyasi departmanlar aracılığıyla propaganda faaliyetleri yürütülmüştür. Bk. Robert Conquest, *The Harvest of Sorrow: Soviet Collectivization and the Terror-Famine* (New York: Oxford University Press, 1986), 181.

17 *Sovhoz*, Rusça “*Sovetskoye hozyaystvo*” (Sovyet İşletmesi) teriminin kısaltması olup, Sovyetler Birliği’nde tarım sektöründe faaliyet gösteren, devlet mülkiyetine dayalı ve merkezi planlamaya tabi üretim birimleridir. *Sovhoz*lar, tarımsal kolektivizasyon sürecinin bir parçası olarak kurulmuş ve *kolhoz*lardan (kollektif çiftlikler) farklı olarak tamamen devlet kontrolü altında organize edilen tarımsal işletmeler niteliğindedir. Bu işletmelerde istihdam edilen bireyler, *kolhoz*larda olduğu gibi hissedar değil, devlet tarafından maaşla çalışan işçilerdir. *Sovhoz* yöneticileri, doğrudan devlet tarafından atanır ve merkezi yönetim organlarına karşı sorumlu tutulurdu. *Sovhoz*ların temel amacı, merkezi planlama hedefleri doğrultusunda tarımsal üretimi artırmak ve modernleşmiş tarımsal yöntemlerin yaygınlaşmasını sağlamaktır. Bk. Menaf Turan, “SSCB’de Toprak Mülkiyeti,” *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 66, no. 3 (2011): 317-318.

18 *Kolhoz*, Rusça “*Kollektivnoye hozyaystvo*” (kollektif işletme) teriminin kısaltması olup, Sovyetler Birliği’nde tarımsal üretimi kolektif bir temelde örgütleyen ekonomik birimler olarak işlev görmüştür. Toprak mülkiyeti devlete ait olmakla birlikte, uzun vadeli bir kira sistemi çerçevesinde düşük bir ücret karşılığında köylülere tahsis edilmiştir. *Kolhoz*lar, devlet mülkiyetindeki araziler üzerinde köylülerin kolektif çalışma esasına dayalı olarak faaliyet göstermiştir. Bu yapılar, planlı ekonomi çerçevesinde tarımsal üretim ve dağıtımı düzenlemeyi amaçlamış, *kolhoz* başkanları tarafından yönetilerek merkezi otoriteye uyumlu bir idari düzen içinde işletilmiştir. Bk. Zuhra Altırmışova, “Sovyetler Birliği’nde *Kolhozlaştırma* Hareketlerine Dair Bazı Tespitler: ‘Kırgızistan Örneği,’” *XVII. Türk Tarih Kongresi, 15–17 Eylül 2014, Ankara: Kongreye Sunulan Bildiriler*, cilt 2, II. Kısım (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu- Türk Tarih Kurumu Yayınları).

19 *Komsomol* (Kommunisticheskiy Soyuz Molodyozhi, Komünist Gençlik Birliği), 1918 yılında Sovyetler Birliği’nde Lenin öncülüğünde kurulan ve 14-28 yaş arası gençleri bir araya getiren resmi gençlik örgütüdür. *Komsomol*, Sovyet Komünist Partisi’nin ideolojik ilkelerine dayalı olarak gençlerin siyasi, kültürel ve sosyal alanda eğitilmesi ve örgütlenmesi amacıyla faaliyet göstermiştir. Bu örgüt, gençler arasında sosyalist ideolojinin yayılmasını teşvik etmiş ve aynı zamanda ekonomik kalkınma projelerinde genç işgücünün mobilize edilmesine önemli katkılar sağlamıştır. *Komsomol* üyeliği, Sovyet vatandaşlarının politik yükselişinde bir basamak olarak kabul edilmiş, parti üyeliğine geçiş için bir ön hazırlık işlevi görmüştür. Bk. Burcu Özdemir, “Rusya’nın Kırsal Kesiminde Komünist Gençler Birliği’nin (*Komsomol*) Kuruluşu ve Sovyet İktidarının Güçlenmesindeki Rolü: 1918–39,” *Marmara Türkiye Araştırmaları Dergisi* 3, no. 1 (2016): 20.

uzaklaştırılması gerektiği vurgulanmıştır.²⁰

Bölgesel ve ilçe düzeyindeki parti örgütlerinin tasfiyeye yönelik hazırlıklarının, Kazakistan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti İşçi-Köylü Denetim Halk Komiserliği ve Bölge Kontrol Komisyonu tarafından 1 Eylül 1933 tarihli genelge ile yürütülmesi öngörülmüştür. Bu genelge, Tüm Bölgesel ve İlçe Kontrol Komisyonları için şu temel görevleri belirtmektedir: Parti tasfiyesinin önemi konusunda hem parti üyeleri hem de partisiz işçi ve köylüler arasında bilgilendirme çalışmaları yapılmalıdır. Basının bu süreci desteklemesi sağlanmalıdır. Marks-Lenin-Stalin öğretileri ve parti ilkelerinin benimsenmesi için ideolojik eğitimlere ağırlık verilmelidir. Bilgilendirme faaliyetleri, Kazak halkı ve diğer etnik gruplar arasında kendi dillerinde gerçekleştirilmelidir. Parti üyelerinin kayıtları kontrol edilmeli, mevcut bilgiler doğrulanmalı ve bireysel kartlar güncellenmelidir. Tasfiye sürecinde, parti çizgisinden sapmaların ve yanlış uygulamaların tespit edilmesi hedeflenmelidir. Denetim komisyonu üyeleri ise partiye bağlılık, disiplin, politik deneyim ve tarafsızlık gibi kriterlere göre seçilmelidir.²¹ Bu genelgeler doğrultusunda yapılan çalışmalar, parti tasfiyesinin, belirlenen ideolojik ve organizasyonel ilkeler çerçevesinde dikkatlice planlanarak ve uygulamaya konularak yürütüldüğünü göstermektedir. Bu süreçte alınan kararların somut etkisi, üyeler üzerinde yapılan denetim sonuçlarında açıkça görülmektedir. 1933'te denetlenen 321 üyeden 137'si ihraç edilmiştir.²²

Parti tasfiyeleri sürecinde, karşı devrimci unsurların tespitine yönelik özel ve sistematik çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde, yerel parti komisyonları, hem parti üyeleri arasında kapsamlı incelemeler yapmış hem de NKVD²³ tarafından hazırlanan raporları değerlendirerek karşı devrimci faaliyetlere karışan kişileri belirlemeye odaklanmıştır. Tasfiye sürecinde yapılan incelemeler, parti içindeki disiplin ve ideolojik saflığın korunmasını öncelikli hedef olarak benimsemiştir. Bu bağlamda, Kazakistan'daki parti belgelerinin fiili denetimi, Ocak 1936'ya kadar devam etmiş ve bu sürecin nihai sonuçları, 26-30 Ocak 1936 tarihleri arasında gerçekleştirilen Kazkraykom

20 TGARK, F. 44, Op. 14, D. 17, I. 8-10.

21 TGARK, F. 44, Op. 14, D. 17, I. 86-87.

22 TGARK, F. 44, Op. 14, D. 869, I. 137.

23 NKVD (Narodniy Komissariyat Vnutrennih Del / İçişleri Halk Komiserliği), 1934-1946 yılları arasında faaliyet göstermiştir ve istihbarat, iç güvenlik ve Gulag sisteminin idaresi gibi birçok kritik alanda görev almıştır.

Genel Kurulu'nda açıklanmıştır. Denetim sürecinde, parti belgelerinin ve arşivlerin düzensiz ve uygunsuz bir şekilde muhafaza edildiği tespit edilmiştir. Bu kapsamda, arşivlerden 3.710 parti kartı ve 12.945 aday kartı geri çekilmiştir. Genel Kurul, cumhuriyette gerçekleştirilen parti belgelerinin kontrol sonuçlarını onaylamış ve bu süreçte 31.312 parti üyesi ile 18.851 adayın partiye bağlılığının teyit edildiğini bildirmiştir. Kontrol sürecine dâhil edilenlerin toplamının %21,5'i partiden ihraç edilmiştir.²⁴ Bu süreçteki tasfiyelere ek olarak, 5 Ağustos 1936 ile 1 Kasım 1936 tarihleri arasında yürütülen yoğun çalışmalar sonucunda, 43 kişi karşı devrimci unsur olarak tanımlanmış ve parti saflarından ihraç edilmiştir. İhraç edilenler arasında karşı-devrimci, Troçkist, Zinovyevci ve partiye usulsüz yöntemlerle katılmış diğer düşman unsurlar yer almıştır. Bu ihraçlar, bireysel hesaplaşmalardan ziyade, parti içi dayanışmayı ve merkezi otoritenin ideolojik bütünlüğünü güçlendirme amacı taşımıştır. Ayrıca, ihraç edilen bazı kişiler hakkında yargı organlarınca cezai yaptırımlar uygulanmıştır.²⁵

Parti ve devlet organlarındaki üst düzey idarecilerin görevden alınması, bazı kadroların cezalandırılması ve yönetim birimlerine daha güvenilir Sovyet kadrolarının atanması bu tasfiyelerin somut adımları arasında yer almıştır. Ancak hizipçi yapıların tasfiyesi, yeterli sayıda uzman bulunmaması nedeniyle ciddi bir kadro açığı sorununu beraberinde getirmiştir. Mirzoyan, merkezden uzman desteği sağlama girişimleriyle bu açığı kapatmaya çalışmış, ancak bu durum kalıcı bir çözüm sunmamıştır. Mirzoyan, Şubat 1933 tarihli mektubunda, kadro yetersizliği sorununa çözüm arayışlarını L. M. Kaganoviç'e şu ifadelerle aktarmaktadır:

“Sizden özellikle rica ediyorum Lazar Moiseyeviç, personel konusunda bize yardımcı olmanızı ve daha önce görüştüğümüz kadroyu buraya göndermenizi... 6 bölge için 8-10 kişi, bölge başına iki kişiyi bile bulmuyor. Ancak şu anda her bölge için en az 10 kişi ve Karaganda için 10-15 kişiye ihtiyacımız var. Çalışanların gönderilme sürecini hızlandırmanızı bir kez daha rica ediyorum; zira mevcut kadroyla ilerlemek mümkün değil. Ayrıca, bölgelerdeki personelin yer değiştirmesi

24 *Kommunisticheskaya Partiya Kazakhstana v Rezolyutsiyakh i Resheniyakh Syezdov, Konferentsiy i Plenumov: Sb. Dokumentov i Materialov*, tom 2, 1928–1937 gg. (Alma-Ata: Kazakhstan, 1988), 301-313.

25 APRK, F. 141, Op. 1, D.10599, l. 501.

zorunlu hale gelmiştir. Yeni Kazak kadrolarını yetiştirmek için bu süreçleri yönlendirebilecek deneyimli kişilere ihtiyaç duyulmaktadır.”²⁶

Söz konusu durum, yalnızca mevcut zorlukların değil, aynı zamanda uzun vadeli kalkınma planlarının da deneyimli insan kaynağına dayalı olduğunun açık bir göstergesidir. Bu bağlamda, 10 Temmuz 1933 tarihinde Kazak Bölge Kontrol Komitesi çalışanlarının durumuna ilişkin veriler dikkat çekicidir: işçilerden 10 kişi, köylülerden 2 kişi ve memurlardan 23 kişi istihdam edilmiştir. Çalışanların eğitim seviyelerine bakıldığında, yalnızca 2 kişinin yükseköğrenime, 11 kişinin orta öğrenime, 22 kişinin ise daha düşük bir eğitime sahip olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, çalışanlar arasında düşük ve orta düzeyde eğitilmiş bireylerin ağırlıklı olduğu anlaşılmaktadır.²⁷ Bu veriler, Kazakistan ekonomisinin tarımsal sektöründeki yönetim eksikliklerini ve özellikle nitelikli yönetici kadrolarının yetersizliğini somut bir şekilde ortaya koymaktadır. Tarım sektöründe yaşanan bu yönetsel boşluklar, yalnızca mevcut iş süreçlerini aksatmakla kalmamakta, aynı zamanda bölgesel kalkınma hedeflerini de ciddi şekilde tehlikeye sokmaktadır. Özellikle bu durum, tarım sektörü gibi spesifik alanlardaki eksikliklerle sınırlı kalmamakta, diğer sektörlerde de çeşitli işleyiş sorunlarına yol açmıştır.

Mirzoyan tarafından 10 Nisan 1935'te Grigory Konstantinovich Ordzhonikidze²⁸ ve Aşot Sarkisoviç Şahmuradov'a²⁹ gönderilen bir telgraf, Açısay madeninde yaşanan kadro eksikliğini ve bunun yarattığı sonuçları açıkça ortaya koymaktadır. Telgrafta, Cimkent fabrikasının cevher eksikliği nedeniyle faaliyetlerini

26 APRK, F. 141, Op. 1, D. 5827, I. 21-22.

27 TGARK, F. 44, Op. 14, D. 17, I. 60.

28 *Grigory Konstantinovich Ordzhonikidze (1886–1937)*, Sovyetler Birliği'nin erken döneminde önemli roller üstlenen devlet adamıdır. 1903 yılında Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'ne katılarak devrimci faaliyetlere başlamış, 1917 Ekim Devrimi sırasında Bolşevik saflarında etkili bir figür haline gelmiştir. 1920'lerde Kafkasya'da Sovyet iktidarının tesis edilmesinde kritik rol oynamış, özellikle Gürcistan'da parti politikalarının uygulanmasında sert ve tavizsiz bir tutum sergilemiştir. 1926'da İşçi ve Köylü Denetim Komiserliği'ne atanmış, 1932'den itibaren Ağır Sanayi Halk Komiseri olarak Sovyet sanayisinin hızlı büyüme hamlesine liderlik etmiştir. Ancak 1937'deki ani ölümü, resmî kayıtlarda kalp krizi olarak belirtilmesine rağmen, bazı kaynaklarda, Ordzhonikidze'nin ölümü hakkında farklı iddialar bulunmaktadır. 1956'da Nikita Kruşçev tarafından SBKP'nin 20. Kongresi'nde yapılan açıklamada, Ordzhonikidze'nin kendini vurarak intihar ettiği ileri sürülmüştür. Bk. N. A. Zenkoviç, *Vozhdi i Spodvizhniki: Slezhka. Ogovory. Travlya* (Moskva: Olma-Press, 2004), 445-470.

29 *Aşot Sarkisoviç Şahmuradov (1899-?)*, Ermeni kökenlidir. 1930'lu yıllarda Ağır Sanayi Halk Komiserliği'ne bağlı Renkli Metaller İdaresi'nin (Glavtsvetmet) başkanı olarak görev yapmıştır. 31 Aralık 1936 tarihinde Çimkent kurşun fabrikasının müdürü olarak Kazakistan'a gönderilmiştir. 1937 yılında siyasi baskılara maruz kalmıştır. Bk. *Mirzoyan v Kazakhstane*, 334.

durdurma noktasına geldiği, Açısay Madeni'nde ise nitelikli kadro eksikliği nedeniyle cevher sevkiyatının yetersiz olduğu belirtilmiştir. Diğer madenlerin, örneğin Karamazar'ın, cevher üretimini artırma potansiyeline sahip olmasına rağmen bunu gerçekleştiremediği vurgulanmaktadır. Açısay'daki çalışmaların iyileştirilmesi ve buraya ek olarak 3-4 nitelikli çalışanın gönderilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Mevcut durumda madende liderlik eksikliği yaşandığı, Anatoliy İzrayiloviç Kelmanson'un³⁰ Moskova'da bulunması nedeniyle yönetsel boşluk oluştuğu da dile getirilmiştir. Bu durumun hızlı bir şekilde düzeltilmesi, madencilik sektöründeki sorunların çözülmesi açısından kritik bir gereklilik olarak değerlendirilmiştir.³¹ Bu noktada, benzer sorunların tarım sektöründe de ciddi şekilde hissedildiği görülmektedir. Mirzoyan, Stalin'in dikkatini tarım çalışmalarındaki zayıf kadro yapısına çekerken durumu şu ifadelerle özetlemiştir: *“Bölge genelinde tahıl toplama çalışmaları son derece yetersiz ilerlemektedir... ekime başlamak üzere olan bölgelerdeki durum kabul edilemez derecede kötüdür... şu anda tüm bölge ve il organizasyonlarının yöneticileri ilçelerde, özellikle güney bölgelerinde bulunmaktadır.”*³² Bu ifadeler hem tarımsal faaliyetlerin etkinliğinin artırılması hem de uzun vadede yönetsel eksikliklerin giderilmesi için acil adımların gerekliliğine dikkat çekmektedir.

Mirzoyan'ın liderliğinde Kazakistan'daki devlet ve parti kadrolarında gerçekleştirilen yeniden yapılandırma, yalnızca tasfiye politikalarının etkilerini sınırlamakla kalmamış, aynı zamanda yönetim mekanizmalarının Sovyet ideolojisine tam uyum sağlaması ve etkinliğini artırması yönünde yeni bir stratejik çerçeve oluşturmuştur. Bu süreçte, özellikle Moskova'dan gelen direktiflerle uyumlu kadro politikalarının uygulanması, hem yerel liderlik yapılarının Sovyet ideolojisine tam bağlılık göstermesini hem de merkezî direktiflerin daha etkin bir şekilde uygulanmasını sağlamıştır. Merkezden gönderilen deneyimli kadroların atanması, ideolojik bağlılığı güçlendirirken aynı zamanda Kazakistan'daki yerel dinamiklere uygun politikaların geliştirilmesine olanak tanımıştır. Bu adımlar, Sovyetleşme sürecinin hem merkezî hem de yerel düzeyde daha uyumlu bir şekilde ilerlemesini

30 Anatoliy İzrayiloviç Kelmanson (1895-1937), Yahudi kökenlidir. 1932-1937 yılları arasında Kazakistan'da polimetal sanayisinin yöneticiliğini üstlenmiş, ardından Kazakistan SSC Devlet Planlama Komitesi Başkan Yardımcılığı görevinde bulunmuştur. 1937 yılında siyasi baskılar nedeniyle tutuklanmış, 1957 yılında itibarı resmen iade edilmiştir. Bk. *Levon Mirzoyan v Kazakhstane*, s. 321.

31 APRK, F. 141, Op. 1, D. 8155, l. 58.

32 APRK, F. 141, Op. 1, D. 5877, l. 9.

sağlamıştır. Bu bağlamda, Mirzoyan, yerel düzeydeki sorunları daha etkin bir şekilde ele alarak, Sovyetleşme sürecinin toplumsal ve ekonomik yapıda yarattığı çelişkileri hafifletmeyi amaçlamıştır.³³

Mirzoyan'ın liderliğinde Kazakistan'da uygulanan reformlar, yalnızca siyasi ve ekonomik alanlarla sınırlı kalmamış, aynı zamanda kültürel dönüşüm politikalarını da kapsamıştır. Bu dönemde, Sovyet ideolojisinin toplumsal yapıya nüfuz etmesini sağlamak amacıyla geniş çaplı bir eğitim seferberliği başlatılmıştır. Okuryazarlık oranını artırmayı ve Sovyet değerlerini yerel halka benimsetmeyi hedefleyen bu girişimler, halkın sosyalist düzenle uyumunu güçlendirmek için önemli bir araç olmuştur. Ayrıca, kolektif tarım sisteminin yeniden yapılandırılması, kırsal ekonominin iyileştirilmesine yönelik bir adım olarak görülse de bu süreç, tarımsal üretim ilişkilerinde kalıcı değişikliklere yol açmıştır. Mirzoyan, bu reformlarla yerel toplumsal ve ekonomik yapıdaki dengesizlikleri gidererek, Sovyet yönetimine yönelik eleştirileri hafifletmeyi amaçlamıştır. Bununla birlikte, kültürel alanda yapılan yenilikler, Kazak kimliğinin Sovyet çerçevesinde yeniden tanımlanmasına neden olmuş, yerel unsurların sosyalist bir perspektif içinde dönüştürülmesi sürecini hızlandırmıştır.³⁴

Mirzoyan döneminde *Büyük Tasfiye*³⁵ olarak adlandırılan 1937-1938 yılları, Sovyetler Birliği'nin Kazakistan'daki yönetiminde tasfiye politikalarının yoğun bir şekilde uygulandığı bir süreçtir. Stalin'in direktifleri doğrultusunda hareket eden Mirzoyan, özellikle parti ve devlet organlarındaki "milliyetçi sapma" ve "anti-Sovyet" olarak tanımlanan unsurları hedef almıştır. Bu çerçevede, Kazak aydınları, siyasetçiler ve bilim insanları, çoğunlukla yargısız infazlarla

33 Yıldırım ve Egamberdiyev, "Taşnakçı Ermeni Levon İ. Mirzoyan'ın Kazakistan'daki Faaliyetleri," 42.

34 Ovhanisyan, "Fundamentalnyy Vklad Levona Mirzoyana," 38-43.

35 *Büyük Tasfiye (1937-1938)*, Stalin liderliğindeki Sovyetler Birliği'nde, devlet aygıtının rejim muhaliflerini sistematik olarak tasfiye etme amacıyla uyguladığı kitlesel baskı politikalarını ifade eder. Bu dönemde, özellikle "halk düşmanı," "Troçkist," ve "milliyetçi" gibi suçlamalarla hedef alınan aydınlar, din adamları, bürokratlar ve sıradan vatandaşlar geniş çaplı tutuklamalara, zorunlu çalışma kamplarına sevk edilmeye ve infazlara maruz kalmıştır. Kazakistan gibi bölgelerde sosyalist rejimi yerleştirmek ve otoriter kontrolü pekiştirmek amacıyla uygulanan bu politikalar, yerel toplumların politik, ekonomik ve demografik yapılarında derin dönüşümlere yol açmıştır. Büyük Tasfiye, Sovyetler Birliği'nin totaliter karakterinin ve ideolojik saiklerle yürütülen devlet terörünün en çarpıcı örneklerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bk. Nurullah Çetin ve İlyas Topsakal, "Sovyetler Birliği'nin Kazakistan'da Büyük Tasfiye Dönemi (1937-1938)," *Avasya İncelemeleri Dergisi- Journal of Eurasian Inquiries* 12, no. 1 (2023): 1-18.

sonuçlanan Troyka³⁶ mahkemelerinde yargılanmış, bir kısmı ise sürgün ve zorunlu çalışma kamplarına gönderilmiştir. NKVD tarafından yürütülen bu uygulamalar, yalnızca bireyleri değil, onların ailelerini ve sosyal çevrelerini de kapsayarak toplumda derin bir korku ve güvensizlik ortamı yaratmıştır. Bu bağlamda, Mirzoyan liderliğindeki tasfiye politikaları, Kazakistan'ın siyasi, ekonomik ve kültürel yapısında derin ve kalıcı izler bırakmıştır.³⁷

Mirzoyan dönemindeki reformlar, Kazakistan toplumunda sosyalist dönüşüm sürecini hızlandırırken, bu süreç beraberinde bir dizi sosyal ve kültürel gerilim de getirmiştir. Sovyet yönetiminin ideolojik hedeflerine ulaşmak amacıyla eğitim ve kültür alanında başlattığı dönüşümler, yerel halkın geleneksel değerleriyle çatışmalara yol açmıştır. Özellikle okuryazarlık oranının artırılmasına yönelik programlar ve Rusçanın yaygınlaştırılması, Kazak kültürel kimliğinin sosyalist değerlerle yeniden tanımlanmasını zorunlu hale getirmiştir. Ancak, bu girişimler her zaman başarıyla sonuçlanmamış; kırsal alanlarda, özellikle kolektif tarım politikalarına karşı direnişler ve toplumsal tepkiler gözlemlenmiştir. Mirzoyan, bu gerilimleri hafifletmek amacıyla yerel liderlerle iş birliğini artırmış ve Sovyet reformlarının halk tarafından daha geniş bir kabul görmesi için çeşitli stratejiler geliştirmiştir. Bu dönemde, reformların ekonomik etkilerinin yanı sıra, kültürel dönüşüm politikalarının da toplumsal yapıya uzun vadeli etkileri olduğu görülmüştür.

Sonuç olarak, Mirzoyan dönemi, devlet ve parti organlarının yeniden yapılandırıldığı önemli bir dönüşüm süreci olarak öne çıkmaktadır. Mirzoyan, Goloşyokin'den yönetimi devraldığı dönemde, özellikle başarısız kadro politikalarının neden olduğu derin güvensizlik ve işlevsizlik sorunlarıyla karşılaşmıştır. Goloşyokin'in etkisiz kadro yönetimi, Kazakistan'da ekonomik durgunluğa ve yönetim mekanizmalarının zayıflamasına yol açmıştır. Bu doğrultuda, Mirzoyan, parti ve devlet organlarındaki sistematik sorunları

36 *Troyka*, 1930'larda Sovyetler Birliği'nde kullanılan, üç kişiden oluşan özel bir yargı organıdır. Bu mahkemeler, özellikle Stalin döneminde, yasal süreçlerin dışında faaliyet göstermiş ve hızlı karar alma yetkisiyle donatılmıştır. Üyeleri genellikle bir NKVD temsilcisi, bir yerel parti sekreteri ve bir savcıdan oluşmuştur. Büyük Temizlik döneminde yoğun bir şekilde kullanılan troyka mahkemeleri, siyasi suçlamalarla binlerce kişinin idamına, sürgününe veya hapsedilmesine karar vermiştir. Resmi yargı prosedürlerinden bağımsız yapısı nedeniyle, bu mahkemeler, cezalandırma süreçlerinin hızlandırılmasında merkezi bir rol oynamıştır. Bk. Nurullah Çetin, "Arşiv Belgelerine Göre Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin Kazakistan'daki Repressiya Siyaseti (1930-1940)" (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2023), 6.

37 Viktor Zavenoviç Akopyan, "Bakinskiy Period v Deyatelnosti Levona Mirzoyan- Pervogo Rukovoditelya Kazakhskoy SSR," *Elektronnyy Zhurnal 'Kavkazologiya'* no. 3 (2022): 116.

çözmek amacıyla kapsamlı bir yeniden yapılanma süreci başlatmıştır. Bu süreç, özellikle nitelikli yerel kadroların sisteme entegre edilmesini hedeflemiş ve yerileştirme politikaları çerçevesinde uygulanmıştır. Söz konusu yaklaşım hem ekonomik toparlanmayı hızlandırmış hem de Kazak toplumunun yönetimde daha etkin bir şekilde temsil edilmesini sağlamıştır. Mirzoyan, yerel kadroların gelişimini teşvik ederek Kazakistan’da daha sürdürülebilir ve işlevsel bir idari yapı oluşturmayı amaçlamıştır.

Kazakistan’da Mirzoyan Döneminde İdari Yerileştirme Politikaları

Goloşyokin döneminde yerleşen bürokratik ve durağan devlet-parti yapısı, Mirzoyan’ın göreve gelmesiyle üst düzey parti yapılanmasında köklü bir dönüşüm sürecine girmiştir. Bu yapısal değişim, yalnızca parti kademelerini değil, Kazakistan’daki tarım ve sanayi sektörlerinin yönetim kadrolarını da kapsamıştır. Mirzoyan, Kazakistan’daki parti-devlet organlarını nitelikli ve sadık kadrolarla güçlendirmeyi hedeflemiş ve bu doğrultuda daha etkin ve istikrarlı bir yönetim yapısı kurmayı amaçlamıştır. Görevi süresince, yerel düzeyde gerçekleştirdiği kadro değişiklikleri ile Sovyetleşme sürecine hız kazandırmayı hedefleyen Mirzoyan, Kazak aydınlarıyla geliştirdiği güven ilişkileri aracılığıyla bölgedeki tarımsal kalkınmaya öncelik vermiştir. Bu strateji, Kazakistan’ın ekonomik gelişimine katkı sağlamayı ve yerel yönetimlerde istikrar ile uzmanlaşmayı pekiştirmeyi amaçlayan bir adım olarak değerlendirilebilir. Birinci Sekreter olarak Mirzoyan, kadroların uzun vadeli bir perspektifle seçilmesinin önemini vurgulamış; 1933 yılı başlarında sanayi ve işletme yönetimlerinde yaşanan nitelikli personel eksikliğine dikkat çekmiştir. Bu bağlamda, Moskova’daki merkezi yönetimin güçlendirilmesi gerektiğini ifade etmiş ve Kazakistan’daki bölgesel örgütlerin yönetim kapasitelerinin artırılmasının önemini vurgulamıştır.³⁸

Mirzoyan’ın liderliğinde yürütülen dönüşüm süreci, yerileştirme çalışmalarına odaklanarak, devlet aygıtının etkinliğini artırmayı hedefleyen daha geniş kapsamlı reformları içermiştir. Mirzoyan, 1933 yılının başlarında, devlet kurumlarının yerileştirilmesine ilişkin ilk değerlendirmelerini yaparken, bu sürecin ikinci beş yıllık planın gerekliliklerine paralel şekilde yürütülmesi gerektiğini vurgulamıştır. Kazakistan Merkez Yürütme Komitesi’nin (Kazak MYK) ilgili toplantılarında, yerileştirme sürecindeki eksiklikler ve büyük Rus

38 Yıldırım ve Egamberdiyev, “Taşnakçı Ermeni Levon İ. Mirzoyan’ın Kazakistan’daki Faaliyetleri,” 41.

milliyetçiliği (Rus şovenizmi) gibi direnç unsurlarının bu çabaları baltaladığı tespit edilmiştir.³⁹ Bu bağlamda, L.İ. Mirzoyan, 1933 yılının mart ayında Kazkraykom'un Almatı Şehir Komitesi genel kurulunda, devlet organlarındaki yerleştirme uygulamalarına ilişkin görüşlerini ve bu uygulamalarla ilgili sorunları şu sözlerle ifade etmiştir: *"Biz, her gün çalışarak devlet organlarımızın Kazak kitleleriyle yakından bağlantılı olmasını sağlamalıyız. Bu, kültürü kararlı ve sistematik bir şekilde geliştirmek, kadrolar yetiştirmek ve aşama aşama devlet organlarını Kazaklaştırmak gerektiği anlamına gelir... Şunu unutmamalıyız ki, devlet organlarımızın kökleştirilmesini ne kadar çok ve doğru şekilde gerçekleştirsek, milliyetçi Alaş-Orda hareketinin temelini o kadar fazla zayıflatırız. Aldığımız önlemler, büyük devlet şovenizmi unsurları tarafından sert bir şekilde karşılanacaktır."*⁴⁰ ifadeleriyle özetlenmiştir. Mirzoyan'ın bu sözleri, cumhuriyetin parti-devlet aygıtının yerleştirilmesine ilişkin sürecin ana hatlarını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, Kazkraykom'un parti organlarına yüklediği görev, devlet aygıtını işçi sınıfı kökenli millî Bolşevik kadrolarla doldurmayı zorunlu kılmıştır.

1933 yılında, devlet aygıtının yerleştirilmesine yönelik parti ve hükümet talimatlarının uygulanmasında kayda değer ilerlemeler sağlanmıştır. Bu bağlamda, Kazak MYK organında Kazak çalışanların oranı %32'den %57,5'e, Halk Komiserleri Konseyi'nde %16,2'den %39'a, Halk Eğitimi Komiserliği'nde %40'tan %61,3'e, Halk Denetimi Komiserliği'nde %13,2'den %37'ye ve Kazakistan Devlet Bankası'nda %5,4'ten %18,9'a yükselmiştir. Bu gelişmeler, daha geniş bir çerçevede değerlendirildiğinde, 1927 yılında tüm ilçe, il ve bölgesel kurumların aygıtlarında Kazak çalışan sayısının 8.588 (%19,6) olduğu, bu sayının 1933 yılında 39.268'e (%29,8) yükseldiği görülmektedir.⁴¹

Yerleştirme sürecinde belirli başarılar elde edilmiş olmakla birlikte, bazı halk komiserliklerinde önemli sorunların yaşandığı tespit edilmiştir. Bu kurumların faaliyetlerinin yerleştirme sürecine katkı sağlaması beklenirken, uygulama aşamasında yerleştirme planlarının hedeflerine ulaşmada yetersizlikler ortaya çıkmıştır. Örneğin, Halk Tarım Komiserliği aygıtında yerleştirme planının hazırlanması sırasında 89 yerel çalışan bulunurken, bu sayı 1 Aralık 1933

39 Sattar Sharniyazoviç Kaziev, "Politika Korenizatsii i Problemy Mezhnatsionnikh Otnoshenii v Sovetskom Kazakhstane (1923–1936 gg.)," *Omskiy Nauchnyy Vestnik* 2 (136) (2015): 31.

40 O Korenizatsii. *Sbornik Rukovodnykh Materialov*, ed. Kh. Amrin ve E. I. Knyazev (Alma-Ata: Kazkrazdat, 1934), 4–10.

41 A. Asilbekov, "O Khode Korenizatsii Apparata," *Bolshevik Kazakhstana* no. 11–12 (1933): 20.

itibarıyla 79’a gerilemiştir. Benzer şekilde, Halk Tedarik Komiserliği’nde çalışan Kazak ve diğer azınlıkların sayısı, yerleşirme planı sırasında 14 iken 1 Aralık 1933’te 13’e düşmüştür.⁴² Kazakistan’da yerleşirme politikalarının uygulanma sürecinde bazı işletmelerde de ciddi gerilemelerin yaşandığı gözlemlenmiştir. Bu bağlamda, 1 Aralık 1932 ile 1 Aralık 1933 tarihleri arasındaki Kazak çalışanların sayısal değişimi Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1: Kurumlara Göre Çalışan ve Kazak Çalışan Sayılarının Dağılımı⁴³

Kurumlar	1932		1933	
	Toplam çalışan sayısı	Kazak sayısı	Toplam çalışan sayı	Kazak sayısı
İnşaat Kuruluşu	56	6	78	4
Orman Endüstrisi	81	13	75	8
Yağ Endüstrisi	51	5	45	4
Kauçuk Sanayi	13	6	21	6
Toplam	201	30	219	22

Tablo, 1932-1933 yılları arasında farklı sektörlerde toplam çalışan sayısında bir artış yaşanmasına rağmen, Kazak çalışan sayısında azalma olduğunu göstermektedir. Kazak MYK Başkanlık Divanı bünyesindeki Yerleşirme Komitesi Başkanı Abdulla Abdrakhmanoviç Asılbekov’a⁴⁴ göre, bu azalmanın temel nedenleri arasında devlet aygıtının yazışma dilinin Rusça olması, büyük Rus şovenist unsurların direnişinin devam etmesi, bazı yöneticilerin yerleşirme planlarına karşı eğilim göstermesi, yerleşirme politikalarının yalnızca Rusların Kazakça öğrenmesine odaklanması, yerel Kazak nüfusun eğitimi ve terfisinin göz ardı edilmesi, uzmanlık eğitimi almış Kazak çalışanların işe alım taleplerinin reddedilmesi, yetersiz yaşam koşulları ve

42 Asılbekov, “O Khode Korenizatsii Apparata,” 20-21.

43 Asılbekov, “O Khode Korenizatsii Apparata,” 22.

44 *Abdulla Abdrakhmanuly Asylbekov (1896-1937)*, Kazakistan’ın Karaganda Bölgesi’nde bulunan Nura ilçesinde doğmuştur. Erken Sovyet dönemi siyasi liderlerinden biri olan Asılbekov, aynı zamanda yazar ve gazetecidir. Asılbekov, 1916 Ulusal Kurtuluş Hareketi’ne katılmış ve Saken Seyfullin ile birlikte Akmola’da gençlik örgütü “Jas Kazak”ı kurarak bu örgütün yayın organı olan “Tirşilik” gazetesinin yayınlanmasında aktif rol oynamıştır. 1928-1937 yılları arasında Kazakistan Merkez Yürütme Komitesi’nin sekreterliği görevini yürütmüş ve “Kızıl Kazakistan” dergisinin ilk editörü olarak Kazakistan’ın sosyal ve siyasal yaşamına dair makaleler kaleme almıştır. 1937’de Stalin döneminin siyasi tasfiyeleri sırasında tutuklanarak infaz edilmiştir. 1957 yılında itibarı iade edilmiştir. Bk. *Spravochnik Zhurnalista Kazakhstana* (Almaty: Sanat, 2002), 19.

düşük maaş uygulamaları gibi unsurlar yer almaktadır.⁴⁵ Bu durum, Kazak çalışanların istihdam politikalarındaki dezavantajlı konumunu ve yerleşirme sürecindeki zorlukları açıkça ortaya koymaktadır.

Kazakistan’da kadro yetiştirme süreçlerine yönelik alınan bireysel sorumluluklar ve önlemler, devlet aygıtının gereksinimlerini tam anlamıyla karşılayamamış ve bu durum, ulusal düzeyde kitlesel eğitim faaliyetlerinin yanı sıra yükseköğretim kurumlarının etkin katılımını zorunlu kılmıştır. Alt düzey Sovyet kadrolarının güçlendirilmesi, bölge sisteminin kaldırılması ve ilçelerin yeniden yapılandırılmasıyla kısmen mümkün olmuşsa da bu adımlar Sovyet kadroları sorununu nihai olarak çözmekte yetersiz kalmıştır. Bu doğrultuda, kadroların düzenli bir biçimde eğitilmesi ve yeniden eğitilmesine yönelik sistematik bir mekanizma oluşturulması gerekmiştir. 1933-1934 yıllarına gelindiğinde, Sovyet devlet aygıtı için oluşturulan kadro eğitim sistemi şu şekilde yapılandırılmıştır: merkezi Sovyet yapı kursları, Sovyet yapı enstitüleri, Sovyet yapı kursları merkezi okulları ve yerel kısa süreli Sovyet yapı kursları. Bu sistem içerisinde Sovyet yapı enstitüleri özel bir öneme sahip olmuş, 20 Nisan 1931 tarihli Tüm Birlik Merkezi Yürütme Komitesi kararıyla bu kurumlara Sovyetler ve yürütme komiteleri için eğitmen ve yönetici kadrolar yetiştirme görevi verilmiştir. Ancak, mezun olanların büyük bir kısmı, bölgesel ve il yürütme komiteleri ile özerk cumhuriyetlerdeki Sovyetler ve Halk Komiserleri Konseylerinde istihdam edilmiştir. Ayrıca Almatı’da bir Sovyet Yapı Enstitüsü açılması için Tüm Birlik Merkezi Yürütme Komitesi’ne yapılan başvuru kabul edilmiş, enstitü 15 Ocak 1934 tarihinde faaliyete başlamıştır. 1935 yılına kadar enstitünün birinci sınıfı ve hazırlık fakültesinde toplamda 339 öğrenci eğitim görmüştür. Bu öğrencilerin %60’ını oluşturan 203’ü Kazak iken, geri kalan kısmı farklı milletlerden gelen bireylerden oluşmuştur. Enstitü, bölgesel düzeyde kadro eğitiminin çeşitlendirilmesi ve yerel nüfusun eğitim süreçlerine dâhil edilmesi açısından önemli bir rol üstlenmiştir.⁴⁶

Mirzoyan’ın yerel kadroları güçlendirmeye yönelik bu sistematik eğitim politikaları, aynı zamanda parti aygıtındaki hizipçi yapıyla mücadele çabalarını da desteklemiştir. Mirzoyan döneminde, Kazakistan’daki parti aygıtında

45 Asılbekov, “O Khode Korenizatsii Apparata,” 15-35.

46 *Kazakistan K IX Sezdu Sovetov 1931–1934 gg.: Materialy k Otchetu Pravitelstva KazASSR IX Kraevomu Sezdu Sovetov*, Gos. Planovaya Komissiya Kaz.ASSR (Alma-Ata: Kazahskoe Kraevoe izd-vo, 1935), 227–232.

hizipçi mücadele ve gruplar arası çekişmelerin etkisini azaltmaya yönelik adımlar atılmıştır. Goloşyokin döneminden devralınan hizipçi ve gruplar arası çatışmacı yapının önüne geçilmesi, parti organlarının iç işleyişinde verimliliği artırmak açısından kritik bir adım olarak değerlendirilmiştir. Mirzoyan, bölgesel grupların gücünü kırmak amacıyla güvenilir kadroların göreve getirilmesini sağlamış, hizipçilikle mücadele eden komisyonlar kurarak yönetim kademelerini yeniden yapılandırmıştır. Bu mücadele, parti organlarındaki disiplinin korunmasında önemli bir rol oynarken Sovyet devlet aygıtının merkezî bir yapı içinde hareket etmesine de katkı sağlamıştır.⁴⁷

Milli kadroların oluşturulmasında elde edilen başarılar, 1936'da yerleştirme politikasının kademeli olarak sona erdirilmesine yol açmıştır. Yerleştirmenin hedefine ulaştığı, yönetim mekanizmasını halkın erişimine açtığı ve Kazakların parti-devlet yapılarında temsil edilmesini sağladığı kabul edilmiştir. 1936'da Kazaklar, Kazak MYK'da %66,6'sını, cumhuriyet halk komiserliklerinin yönetici pozisyonlarının %64'ünü, icra komitelerinin yönetici çalışanlarının %53'ünü ve bölgesel icra komitelerinin başkanlarının %55,5'ini oluşturmuştur. Ayrıca, Kazak komünistlerinin sayısında artış gözlemlenmiştir. 1 Ocak 1937 itibarıyla Kazaklar, cumhuriyet parti örgütünün %46,8'ini, Ruslar %32,9'unu, Ukraynalılar %9,7'sini, Özbekler %1,6'sını ve Uygurlar %1,1'ini temsil etmiştir. Yerleştirme politikası görünürde hedeflerine ulaşmış olduğundan, 23 Ekim 1936 tarihinde Kazak MYK, kendi bünyesindeki Yerleştirme Komitesini feshetme kararı almıştır.⁴⁸

Sonuç olarak, Mirzoyan'ın Kazakistan'da yürüttüğü idari yerleştirme politikasının temel amacı, parti ve devlet organlarının yalnızca belirli etnik gruplara göre şekillendirilmesiyle sınırlı kalmamıştır. Yerleştirme sürecinde, halkla daha güçlü bağlar kurabilecek bir yönetim mekanizmasının oluşturulması hedeflenmiştir. Görevler, yalnızca baskın etnik grupların temsilcilerine değil, aynı zamanda yerel dili bilen ve farklı kültürel geçmişlere sahip bireylere de verilmiştir. Bu bağlamda, yerleştirmenin amacı etnik ayrımcılığı teşvik etmek değil, toplumsal uyumu güçlendirmek, Sovyet yönetimine ve Rus halkına duyulan güveni artırmak, Sovyet halklarının sosyal ve kültürel gelişimini desteklemek olmuştur.

47 Akopyan, "Bakinskiy Period v Deyatelnosti Levona Mirzoyana," 108-110.

48 Kaziev, "Politika Korenizatsii i Problemy Mezhnatsionnykh Otnosheniy," 32.

Sonuç

Levon İ. Mirzoyan'ın liderliğinde Kazakistan'da gerçekleştirilen reformlar, Sovyetler Birliği'nin bölgesel yönetim politikaları açısından önemli bir dönüm noktasını temsil etmektedir. Mirzoyan, yalnızca parti ve devlet organlarında yeniden yapılanma süreçlerine öncülük etmekle kalmamış, aynı zamanda yerel dinamiklere uygun bir yönetim modeli geliştirme çabasıyla dikkat çekmiştir. Onun liderliğinde uygulanan politikalar, özellikle Goloşyokin dönemi kolektivizasyon politikalarının yarattığı ekonomik ve sosyal krizlerin etkilerini hafifletmeye yönelik somut adımları içermiştir. Mirzoyan, Kazakistan'da "yerlileştirme" politikaları çerçevesinde yerel kadroları güçlendirerek, Sovyetleşme sürecinin yerel halkın daha geniş bir kesimi tarafından kabul edilmesini sağlamayı hedeflemiştir. Bu çerçevede, parti ve devlet organlarında daha etkili bir yönetim yapısının oluşturulması, dönemin öncelikli hedeflerinden biri olarak öne çıkmıştır.

Mirzoyan'ın reformlarının en belirgin yönlerinden biri, Kazak toplumunun yönetimde daha fazla temsil edilmesine yönelik politikalarıdır. Bu kapsamda, Kazak halkının hem siyasi hem de ekonomik alanlarda daha geniş bir şekilde entegrasyonunu sağlamaya çalışmıştır. Ancak, bu süreçte karşılaşılan temel zorluklardan biri, nitelikli insan kaynağı eksikliğidir. Moskova'nın desteğiyle kadro açığının kapatılması yönündeki çabalar, kısa vadede belirli başarılar sağlasa da uzun vadeli yapısal sorunlara tam anlamıyla çözüm sunamamıştır. Bununla birlikte, Sovyet ideolojisinin yerel koşullara uyum sağlamasına yönelik esnek politikalar, Kazakistan'da sosyal ve ekonomik istikrarın sağlanmasında etkili olmuştur.

Mirzoyan dönemi, yalnızca Sovyet politikalarının yerel düzeyde nasıl şekillendiğini değil, aynı zamanda bu politikaların toplumsal, ekonomik ve kültürel alanlarda yarattığı dönüşümleri anlamak açısından da önemli dersler sunmaktadır. Bu bağlamda, onun liderliği, Kazakistan gibi çok etnikli bir toplumda Sovyetleşme sürecinin dinamiklerini analiz etmek için değerli bir örnek teşkil etmektedir. Yerlileştirme politikaları sayesinde, Sovyet devlet mekanizmasının etnik ve kültürel çeşitliliği göz önünde bulundurması sağlanmış, yerel unsurların yönetim süreçlerine katılımı teşvik edilmiştir. Ancak, bu süreçte uygulanan tasfiye politikalarının yarattığı korku atmosferi hem yerel halk hem de Sovyet yönetimi arasındaki güven ilişkisinde derin yaralar bırakmıştır.

Mirzoyan’ın reformlarının bir diğer önemli boyutu ise eğitim ve kültür alanlarında gerçekleştirilen dönüşümlerdir. Bu reformlar, okuryazarlık oranının artırılması ve Sovyet değerlerinin yerel topluma kazandırılmasını hedeflemiştir. Ancak, bu girişimler, yerel halkın geleneksel değerleri ile sosyalist ideoloji arasında çatışmalara yol açmış, bu da Sovyet reformlarının kırsal kesimlerde tam anlamıyla benimsenmesini engellemiştir. Özellikle Rusçanın yaygınlaştırılmasına yönelik uygulamalar, Kazak kimliğinin sosyalist çerçevede yeniden tanımlanmasını zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda, Mirzoyan’ın politikalarının uzun vadeli etkileri, yalnızca Sovyet ideolojisinin bölgesel düzeydeki başarıları ile değil, aynı zamanda yerel halk üzerindeki sosyal ve kültürel etkileri ile de değerlendirilmeye muhtaçtır.

Sonuç olarak, Mirzoyan dönemi, Kazakistan’daki Sovyet yönetiminin yerel halkın ihtiyaçlarına duyarlı hale gelmesi açısından önemli bir aşamayı temsil etmektedir. Ancak, bu süreçte uygulanan reformların kapsamı, Stalinist baskı politikalarının sınırlamaları nedeniyle daraltılmıştır. Mirzoyan’ın liderliği, Sovyetler Birliği genelindeki bölgesel yönetim modelleri için bir örnek oluşturmuş olsa da Stalin döneminin siyasi atmosferi, bu reformların daha geniş ölçekli etkiler yaratmasını engellemiştir. Mirzoyan’ın yerel dinamiklere dayalı liderlik yaklaşımı, tarihsel olarak değerlendirildiğinde, bölgesel yönetimlerin etkinliği ile merkezi politikaların uyumlaştırılmasının önemini vurgulayan bir model sunmaktadır. Bu bağlamda, onun liderliği, Sovyet dönemi yönetim politikalarının karmaşıklığını ve yerel koşulların bu politikaların uygulanmasındaki kritik rolünü anlamak açısından benzersiz bir perspektif sunmaktadır.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Arkhive Prezidenta Respubliki Kazakhstan (APRK)

APRK. F. 141, Op. 1, D. 5877.

APRK. F. 141, Op. 1, D. 8155.

APRK. F. 141, Op. 1, D.10599.

Tsentralnyy Gosudarstvennyy Arkhiv Respubliki Kazakhstan (TGARK)

TGARK. F. 44, Op. 14, D. 17.

TGARK. F. 44, Op. 14, D. 869.

Rossiyskiy Gosudarstvennyy Arkhiv Sotsialno-Politicheskoy Istorii (RGASPI)

RGASPI. F. 82, Op. 2, D. 670.

Telif Eserler

Akopyan, Viktor Zavenoviç. “Bakinskiy Period v Deyatelnosti Levona Mirzoyana- Pervogo Rukovoditelya Kazakhskoy SSR.” *Elektronnyy Zhurnal “Kavkazologiya”* no. 3 (2022): 105-123.

Altırmışova, Zuhra. “Sovyetler Birliğı’nde Kolhozlaştırma Hareketlerine Dair Bazı Tespitler: ‘Kırgızistan Örneğı’.” *XVII. Türk Tarih Kongresi, 15–17 Eylül 2014, Ankara: Kongreye Sunulan Bildiriler*. Cilt 2, II. Kısım, 555-572. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu- Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018.

Asılbekov, A. “O Khode Korenizatsii Apparata.” *Bolshevik Kazakhstana* no. 11–12 (1933): 15-35.

Bushkovitch, Paul. *A Concise History of Russia*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011.

Conquest, Robert. *The Harvest of Sorrow: Soviet Collectivization and the Terror-Famine*. New York: Oxford University Press, 1986.

Çetin, Nurullah. "Filipp İ. Goloşyokin'in Kazakistan'da 'Küçük Ekim' Fikrinin Uygulanması ve Kolektifleştirme Politikası (1925–1933)." *İran ve Turan Tarihi Araştırmaları Dergisi* 6, no. 10 (2023): 28-43.

Çetin, Nurullah. "Arşiv Belgelerine Göre Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin Kazakistan'daki Repressiya Siyaseti (1930–1940)." Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2023.

Çetin, Nurullah ve İlyas Topsakal. "Sovyetler Birliği'nin Kazakistan'da Büyük Tasfiye Dönemi (1937–1938)." *Avrasya İncelemeleri Dergisi- Journal of Eurasian Inquiries* 12, no. 1 (2023): 1–18.

Davies, R. W., M. B. Tauger, ve S. G. Wheatcroft. "Stalin, Grain Stocks and the Famine of 1932–1933." *Slavic Review* 54, no. 3 (1995): 642-657.

Kaganoviç, Lazar Moiseyeviç. *Pamyatnye Zapiski Rabochego, Kommunisto-Bolshevika, Profsoyuznogo, Partiinogo i Sovetsko-Gosudarstvennogo Rabotnika*. Moskva: Vagrius, 1997.

Kakınç, Halit. *Kızıl Cebe: Rıskulov*. İstanbul: Destek Yayınları, 2013.

Kapaeva, Aizhan Tokanovna, and Didar Beysengaliyevna Kasymova. "Formirovanie Kadrov v Sovetskom Kazakhstane: Stil Zhumabaya Shayakhmetova." *Otan Tarikhy* 1, no. 97 (2022): 120-130.

Kazakstan KIX Sezdu Sovetov 1931–1934 gg.: Materialy k Otchetu Pravitelstva KazASSR IX Kraevomu Sezdu Sovetov. Gos. Planovaya Komissiya Kaz. ASSR. Alma-Ata: Kazahskoe Kraevoe izd-vo, 1935.

Kaziev, Sattar Sharniyazoviç. "Politika Korenizatsii i Problemy Mezhetnicheskikh Otnoshenii v Sovetskom Kazakhstane (1923–1936 gg.)." *Omskiy Nauchnyy Vestnik* 2 (136) (2015): 29-32.

Kommunisticheskaya Partiya Kazakhstana v Rezolyutsiyakh i Resheniyakh Syezdov, Konferentsiy i Plenumov: Sb. Dokumentov i Materialov. Tom 2, 1928–1937 gg. Alma-Ata: Kazakhstan, 1988.

Levon Mirzoyan v Kazakhstane: Sbornik Dokumentov i Materialov (1933–1938 gg.). Edited by L. D. Degitaeva. Almatı: Kazakhstan, 2001.

O Korenizatsii. Sbornik Rukovodyashchikh Materialov. Edited by Kh. Amrin and E. I. Knyazev. Alma-Ata: Kazkrazdat, 1934.

Ovhannisyan, A. Yu. “Fundamental’nyy Vklad Levona Mirzoyana v Protsess Stanovleniya i Razvitiya Kazakhstanskoy Gosudarstvennosti v Period SSSR.” *Region i Mir* no. 2 (2019): 38-43.

Özdemir, Burcu. “Rusya’nın Kırsal Kesiminde Komünist Gençler Birliği’nin (Komsomol) Kuruluşu ve Sovyet İktidarının Güçlenmesindeki Rolü: 1918–39.” *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 3, no. 1 (2016): 19-30.

Pianciola, Niccolò. “Famine in the Steppe: The Collectivization of Agriculture and the Kazak Herdsmen, 1928–1934.” *Cahiers du Monde Russe* 45, no. 1–2 (2004): 154-182.

Pushkarev, Sergey G. *Dictionary of Russian Historical Terms from the Eleventh Century to 1917*. New Haven: Yale University Press, 1970.

Spravochnik Zhurnalista Kazakhstana. Almaty: Sanat, 2002.

Turan, Menaf. “SSCB’de Toprak Mülkiyeti.” *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 66, no. 3 (2011): 307-332.

Yıldırım, Seyfi ve Mirzahan Egamberdiyev. “Taşnakçı Ermeni Levon İ. Mirzoyan’ın Kazakistan’daki Faaliyetleri (1933–1938).” *bilig* no. 101 (2022): 31-56.

Zenkoviç, N. A. *Vozhdi i Spodvizhniki: Slezhka. Ogovory. Travlya*. Moskva: Olma-Press, 2004.